

Anmeldelser.

Dietrich Schäfer: Geschichte von Dänemark. 5. Bd. Vom Regierungsantritt Friedrichs II. (1559) bis zum Tode Christians IV. (1648). (Geschichte der europäischen Staaten. Herausgegeben von Heeren, Ukert, Giesebrecht und Lamprecht. 13. Werk. 5. Bd.) Gotha, 1902.

Da Rektor Heise 1895 i dette Tidsskrift (6. R. VI, 249 ff.) anmeldte Professor Dietrich Schäfers *Geschichte von Dänemark* 4. Bd. omhandlende Tiden 1523—1559, sluttede han sin indgaaende Drøftelse af Værket med Ønsket om, at Fortsættelsen snart vilde følge; „thi“, skrev han, „siden det nu en Gang paa Grund af mange forskellige Forhold ikke er faldet i danske Historikers Lod, saaledes som i svenskes og hollandskes, selv at skrive deres Lands Historie i Heerens og Ukerts Samling, er Prof. Schäfer paa Grund af sin Dygtighed som Historieforsker, sit store og indtrængende Kendskab til dansk Historie og Sprog, den, i hvis Haand man helst maa se Arbejdet“.

Nu da Fortsættelsen foreligger i et stort Bind, der skildrer Frederik II's og Kristian IV's Tid, er der kun Grund til at godkende disse Ord. Sjældent er noget Lands Historie blevet skrevet af en fremmed Forfatter, som har siddet inde med en saa stor Sikkerhed i Læsningen af dets ældre Sprog, med en saa grundig Kundskab til Litteraturen, baade Kilder og Bearbejdelser, og med en saa alvorlig Sympati for Landet og Folket. Der er desuden i Værket nedlagt et meget betydeligt Arbejde, hvert enkelt Spørgsmaal er taget kritisk op fra

Grunden, og Fremstillingen tynges dog ingenlunde af Lærdommen, men er let, livlig og anskuelig¹⁾.

Den første Tredjedel af Værket, der omfatter Frederik II's Regering, maa vistnok siges at være den, som for danske Læsere frembyder den største Nyhedens Interesse, allerede fordi denne Tids politiske Historie endnu ikke er bleven fuldt bearbejdet af nogen moderne dansk Historiker. Med stort Udbytte følger man her Forf.'s Fremstilling saavel af Ditmarskerkrigen som af den nordiske Syvaarskrig og det baade i diplomatisk og i militær Henseende, og man glædes særlig over hans Kendskab til Sted- og Terrænforhold, der for en væsenlig Del er vunden gennem Selvsyn paa Rejser. Karakteristisk for Forf. er ogsaa den Vægt, han stadigt lægger paa at se de danske og i det hele de nordiske Begivenheder i deres Sammenhæng med den almindelige europæiske Politik. Eksempelvis skal vi saaledes henlede Opmærksomheden paa hans Skildring af Stillingen efter Stettinfreden. Han betegner med Rette den nærmest følgende Tid som den, hvor det moderne Europa begyndte at danne sig, ved Religionskampene

¹⁾ Af Skrifter, som Forf. med Fordel havde kunnet benytte, men som han ikke nævner i sine Noter, findes kun faa, som Oscar Andersens Biografi af Holger Rosenkrans, Birket Smiths Studier paa det gamle danske Skuespils Omraade og Becketts Renæssancen og Kunstens Historie i Danmark; af mindre Bidrag savnes Omtalen af Troels Lunds Karakteristik af Frederik II i Museum 1891, og af Dronning Sofies Breve i Personalhist. Tidsskr. 3. R. I. Af positive Fejl har Anm. ligeledes kun bemærket faa. Saaledes siges (S. 263) Enkedronning Sofie at være død 1625 (i Stedet for 1631); S. 586 o. fl. St. kaldes Christian Pentz for Markvard P., S. 683 faar man i alt Fald Indtrykket af, at Forf. mener, at Birkeretten var et almindeligt dansk Adelsprivilegium, og S. 716 kaldes Danmarks Rigens Ret fra 1621 med Urette for en Slags dansk Statsret. Mere paa-faldende er det, at Forf. S. 49 antager Bestemmelsen i Frederik II's Hdfstn. om, at Kongen skal have en Hofmester, en Kansler og en Marsk af indfødt dansk Adel om sig, for ny og deraf drager Slutninger om, at man var vendt tilbage til den politiske Opfattelse fra Tiden før Grevefejden; Bestemmelsen findes jo dog alt i Kristian III's Reces af 1536.

i Frankrig og deres Følger, ved Nederlandenes Frigørelse, ved Englands store Opsving, ved den begyndende Opløsning i Tyskland og derved, at Rusland var i Færd med at faa Betydning for Østeuropas Politik. Han tilføjer saa (S. 200): det er ørkesløst at undersøge, hvad der havde kunnet være sket, hvis Danmark med Ryggen fri udelukkende havde vendt sine Blikke mod Vest og Syd, Sverige sine mod Øst; men at disse Magter siden Middelalderens Slutning ganske overvejende anvendte deres Kræfter paa at holde hinanden i Skak, det er utvivlsomt en for den europæiske Historie betydningsfuld Kendsgerning, og den nordiske Syvaarskrig trykkede ligesom Stempleet paa, at dette Forhold skulde vare gennem Aarhundreder, indtil Tiderne var blevet andre og Lejlighederne var forsømte.

Det er tvivlsomt, om Forf. ikke her overdriver Syvaarskrigens Betydning for den senere Ufred mellem de nordiske Riger; der laa snarere i Stettinfreden Muligheder for Tilvebringelsen af et venskabeligere Forhold mellem dem, og det er snarest først Kalmarkrigen, der afgørende river disse Muligheder itu som Følge af baade Karl IX's og Kristian IV's krigerske Iver. Imidlertid er der jo sikkert noget meget træffende i, at en paalidelig Fredstilstand mellem Danmark og Sverige ikke alene ikke fandtes, men at den, hvis den havde været til Stede, vilde have kunnet skabt Chancer for en udadvendt Politik af større Dimensioner end Tilfældet blev. Men et andet Spørgsmaat er, om der fra et dansk Standpunkt er Grund til at beklage, at Frederik II og hans Mænd ikke vovede sig ind paa de Baner, som Forf. udkaster, særlig paa Forsøg paa at vinde stor Indflydelse i de tyske Anliggender. Han synes at overvurdere Erobringers Betydning; Staterne fik dog allerede da væsenligst deres blivende Livskraft fra deres nationale Enhed.

Imidlertid ser Forf. dog ingenlunde Aarsagen til Danmarks tilbageholdende Politik alene i Forholdet til Sverige; Frederik II's Personlighed har i høj Grad medvirket dertil. Det har her sin Interesse at sammenligne de Karakteristikker, der i de senere Aar er givne af denne Konge, nemlig af Troels Lund i Museum 1891, af Møllerup i Biografisk Lexikon og nu af

Schäfer. Der er Sider af Frederik II's Individualitet, som disse Forfattere ser ens paa, nemlig ikke alene hans Livsglæde i dens mer eller mindre hyggelige Former, men ogsaa det impulsive, det stødagtige i hans Energi og hans Tilbøjelighed til hurtigt at løbe sig træt. Men medens Møllerup og navnlig Troels Lund stærkt fremhæver, hvorledes han i sin ydre Politik i hver af de 2 Perioder af hans Regering, den før og den efter 1570, har haft to forskellige ledende Ideer, nemlig i den første Enekedømmet over Norden, i den anden Danmarks Herredømme over de det og Norge omgivende Have, er Schäfer utilbøjelig til i det hele at tillægge ham saadanne store Tanker. Han opfatter ham vel som en Fyrste med levende Følelse for sin Værdighed, med Ærgerrighed og Attraa efter at vise sin Magt og udføre krigerske Bedrifter, men han hævder, at Politikken maatte rykke ham nær ind paa Livet og bringe hans nærmest liggende Interesser i Fare, for at han skulde drives til Handling. Om Planerne ved Syvaarskrigens Begyndelse ytrer han (S. 77) med Varsomhed: Tanken om at genvinde Sverige har hverken været ham eller andre Danske fremmed, og efter Syvaarskrigen fremstiller han ham vel som værende i Strid med Sømagerne om visse Højhedsrettigheder over Farvandene, men han gør det ingenlunde til noget centralt for ham. Anm. vil ikke tage bestemt Parti i disse Spørgsmaal over for de modsatte Meninger, men er dog mest tilbøjelig til at antage, at Schäfer har Ret i ikke at tillægge Frederik II for vidtspændende Ideer; dog burde det vel stærkere være fremhævet, i hvilken Grad Herredømmet over Sundet har spillet en Rolle for ham, som navnlig Kronborgs Anlæggelse viser.

Mod Skildringen af Frederik II's Historie kan for øvrigt ogsaa gøres den Anke gældende, at Forf. for lidt gaar ind paa den indre Historie. Fremstillingen af denne er for flere væsentlige Siders Vedkommende lagt hen til Slutningsafsnittet, hvor de indre Forhold i hele Tiden 1559—1648 behandles i Almindelighed. Men Frederik II's Periode har navnlig for den danske Adels Forhold baade i social, økonomisk og aandelig Henseende saa ejendommelige Træk, hvad enten man

vil kalde den Adels Glanstid eller, som Anm. vil være tilbøjelig til, bruge mere beskedne Betegnelser, at den havde fortjent en særlig Behandling. Her ligger bl. a. en Opgave for dansk Historieskrivning til at supplere Schäfer.

Resten af Værket omfatter Formynderstyrelsen og Kristian IV's egen Regeringstid. Overvejende er det ogsaa her de ydre politiske Forhold, som Forf. tager op til Behandling, og det paa en meget indgaaende og meget kyndig Maade. Der er dog selvfølgelig Momenter, som den ene Forsker vil være tilbøjelig til at tillægge større Betydning end den anden. Anm. savner saaledes en stærkere Betoning af den Rolle, det har spillet for Kristian IV ved Overgangen til Krigen 1625, at han ved at optage en aggressiv protestantisk Politik vilde skille Nederlandene fra Sverige og derved bryde igennem den for Danmark saa uheldige Situation, der var frembragt ved disse Magters Forbund af 1614. Der havde vel ogsaa været Grund til ved Skildringen af Fredsunderhandlingerne i Lübeck 1629 at omtale Wallensteins hemmelige Forhandlinger med de danske Befuldmægtigede. Naar Forf. endvidere (S. 448 f.) søger Grunden til Kongens 'endelige Beslutning om Krigen 1625 i hans Viden om Gustav Adolfs Forslag til England, kan dette næppe siges nu at være mere afgjort bevist end tidligere¹⁾, og Forf. siger selv (S. 411), at det ikke er muligt at give en aldeles tilfredsstillende Forklaring, hentet fra de rent faktiske politiske Forskydninger, paa Omsvinget i Kongens Holdning, og at man, i alt Fald indtil nye Oplysninger fremkommer, er nødt til at søge Aarsagen i Kongens Karakter og Temperament, Ytringer, der i Virkeligheden falder sammen med den Anskuelse, som Anm. har udtalt i Danmarks Riges Historie (IV, 172).

I det hele taget tør det vel siges, at den Opfattelse af Kristian IV som Personlighed og som Regent, der gaar igennem Bogen, i Grundtrækkene er overensstemmende med den, som

¹⁾ Sikkert efter at dette Afsnit af Schäfers Bog var gjort færdigt, er Spørgsmaalet blevet berørt i en Afhandling af Gindely, der er udgivet efter hans Død (Archiv für österreichische Geschichte 89 Bd., S. 142 f.). G. har væsenlig samme Mening som Schäfer, men Afhandlingen bringer intet nyt til Spørgsmaalets Belysning.

er traadt frem i nyere dansk Historieskrivning. Som det fremgaar af Forordet og spredte andre Bemærkninger, er Schäfer — mærkeligt nok — ikke tilstrækkeligt klar over, at Beundringen i Danmark over Kristian IV som den store og populære Fyrste tilhører en forbigangen Tid, i alt Fald hos Historikerne; han forudser paa dette Punkt øjensynligt langt flere Indvendinger mod sin Skildring end der vil blive Tale om. At Kongen har savnet finere Dannelse, at han har tillagt det smaa og underordnede for stor Betydning, at fremfor alt hans ydre Politik ved dens Fejlsyn paa Danmarks Kræfter, ved dens stadige Forløftelse paa Opgaver, ved dens Stædighed og ved dens Evne til at forbitre mere end til at ramme, har været i høj Grad fordævelig og bragt Riget til Afgrundens Rand, det er med bestemte Ord udtalt inden Schäfers Bog, og det er vel næppe for fordringsfuldt af Anm. i den Henseende at henvise til sine egne Arbejder om Kongens Historie. Schäfers Udtryk kan falde lidt skarpere, men i det store hele er Tankerne ganske de samme, lige saavel som ingen herhjemme vil falde paa at bestride Kristian IV's Underlegenhed i Talent og Vilje, naar man sammenligner ham med Gustav Adolf.

Een Tanke har dog Schäfer udtalt, som ikke er kommen frem i dansk Litteratur, og som han selv øjensynlig tillægger megen Betydning. Der er den om Ligheden mellem Kristian IV og i det hele en Række danske Konger i de sidste Aarhundreder og saa de tyske Territorialfyrster. Han udtaler sig (S. 677 f.) herom paa følgende Maade: Trods den nationale Adskillelse og trods den stærkt udviklede nationale Selvfølelse har Landets Historie dog Aarhundreder igennem bevæget sig inden for Rammerne af en tysk Territorialudvikling. Dets Herskere indesluttet af den Idekreds, som var egen for tysk Fyrsteliv i det 16. og 17. Aarhundrede, og denne Idekreds tillod ingen Plads for udpræget Selvejendommelighed. I Opfattelsen af Hofpligter, i Forestillingen om Former og Maal for krigersk og politisk Magtudfoldelse, i Hengivelse til dynastiske og politiske Bestræbelser er Kristian IV fuldstændigt en Repræsentant for sin Tids tyske Dannelse og Kultur. Hvor

patriotisk han end følte, hvor meget Dansk han end talte og lod tale, i de ledende Tanker om sin Stilling og Opgave og om Midler og Veje kom han dog ikke ud over den Forestillingsverdens snævre Kreds, som dengang beherskede den tyske Fyrstestand, og som i sin øde Ufrugtbarhed gav den samtidige tyske Kultur saa ringe Værdi over for de ledende vesteuropæiske Magter. Ogsaa her betyder den nationale Selvstændighed og den folkelige Spændkraft, som Sverige bevarede under indfødte nationale Herskere og i disse Herskeres Tænken og Villen, et uhyre Forspring. At frembringe noget ejendommeligt, noget, der sprang frem af den hjemlige Folkenatur paa Livets herskende Omraader, blev ikke Danmarks Lod i denne Tid; der manglede den Personlighed, som havde kunnet udvikle de forhaandenværende Kræfter til noget højere og rive dem med sig.

Vi har gengivet disse Schäfers Ord i hele deres Udførlighed, fordi der sikkert i dem ligger en betydelig Sandhed for adskillige af de oldenburgske Kongers Vedkommende. Der er i Frederik I, i Kristian III og i Kristian VI meget af den tyske Territorialfyrste i Anlæg, i Kultur, i Interesser. Men vi har ogsaa gjort det, fordi Sammenligningen vel passer noget, men netop langt fra helt paa Kristian IV. Der er hos ham en Blanding af en Rest af Middelalderens Fyrste, for hvem Husholdning var lige saa vigtig som Statsstyrelse — hvilken Rest intet har at gøre med Begrebet tysk Territorialfyrste —, saa af denne Territorialfyrstes Smaatskaarethed og Mangel paa finere Kultur, men endelig ogsaa af en Konge med større Ideer. For visse af disse Ideers Vedkommende blev det ingenlunde til Lykke for Danmark, at han sad inde med dem. Hans Stormagtsdrømme, hans Attraa efter at underlægge sig Østersøen, hans Tanke om at blive den store Fredsmægler i Verdenskrigen, alt dette glippede og blev til Fordærv, men selve disse Forestillinger sprænger den Ramme, under hvilken den tyske Territorialfyrste som saadan passer ind. Men desuden, lige saavel som han søgte at indplante nederlandsk Kultur i Danmark — hvad Schäfer ikke fremhæver —, saaledes var han paa eet Punkt absolut national, nemlig i sin Pleje af

Søfart og Søværn, og allerede det, at hans Rige havde Havene til Grænser, og at hans ydre og indre Politik for en væsentlig Del bestemtes herved, gør det urigtigt at stemple ham som først og fremmest lignende tyske Territorialfyrster. Hans Bestræbelser for at danne de store Handelskompagnier er i Slægt med Vesteuropas Tendenser, ikke med de tyske Fyrsters, og hans Planer om Nyskabelse af danske og norske Købstæder, om Udviklingen af Industri og Handel har intet smaatskaaret ved sig. At Resultaterne af hans Virken paa disse Omraader, ikke blev større, end de blev, laa ikke i Tankernes øde Ufrugtbarhed, men dels i Fejlgreb af anden Art, dels i Forholdene og i den ydre Politik's Vanheld. Initiativet og Ideerne bliver desuagtet tilbage, og de gør ham vel ikke til den store Statsmand eller den store Konge, men de hæver ham dog op over Middelmaadighedens Gennemsnit. Og paa nogle Punkter satte hans Arbejde blivende Frugt, vi minder kun om hans Betydning for København og Kristiania, lige saavel som for Flaadens Traditioner. Det maa vel i det hele siges, at naar det Billede, Schäfer har tegnet af Kristian IV, om end i Grundtrækkene ligt med vor moderne danske Historieskrivnings, dog i sine Nuancer er blevet haardere og mindre sympatetisk end dennes, saa er det, fordi han — hvad der for øvrigt er meget naturligt for en fremmed Historiker — her som under Frederik II i saa høj Grad har lagt Vægten paa Fremstillingen af Forholdet til Udlandet, forholdsvis meget mindre paa Skildringen af de indre Forhold. I denne Skildring, der dog i mange Henseender har stor Værdi, er ogsaa enkelte Punkter forbigaaede, som der havde været Grund til at fremhæve, saaledes Udviklingen af Modsætningen mellem den menige Adel og Rigsraadet.

Prof. Schäfer antyder ikke i sin Bog, hvor vidt det er hans Agt at fortsætte sin Danmarks Historie ud over det i det foreliggende Bind behandlede Tidsrum. Der er dog vistnok Grund til at antage, at dette foreløbigt ikke ligger inden for hans Arbejdsplan, og man kan godt forstaa dette, naar man betænker baade den ringe Interesse, han kan vente i Tyskland for ældre dansk Historie, og hvor optaget han er

paa mange andre videnskabelige Omraader og som Universitetslærer; kun er der Grund til at beklage, at han ikke har ført sin Skildring ned til 1660, der jo danner en langt bedre Afslutning end 1648, og hvor det havde haft sin Interesse at lære at kende hans Opfattelse af Statsforandringen. Men bortset herfra og trods de forskellige Indvendinger, der kan gøres mod de to Bind af hans Danmarks Historie, denne er i Enkeltheder og som Helhed et saa energisk, saa dygtigt og saa fortjenstfuldt Arbejde, at der ogsaa fra dansk Side bør sendes ham en oprigtig og varm Tak for det.

J. A. Fridericia.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

Historikeren Adam Kristoffer Fabricius er død 24. Aug. 1902. Han, der var født 1822 og i Tiden 1859—88 havde været Sognepræst i forskellige Menigheder, har fortrinsvis indlagt sig et Navn som historisk Forfatter ved sine populære Arbejder: *Illustreret Danmarkshistorie for Folket*, 1—2. D. (1. Udg., 1854—55) og *Illustreret Kirkehistorie for Folket* (1. Udg., 1896); de slog stærkt an og blev almindelig Læsning, har ogsaa begge oplevet 3 Udgaver. Men ved Siden heraf har han tillige leveret selvstændige Arbejder, væsentligst angaaende Normannertiden og den ældre Middelalder, for en Del støttet paa Rejser til Paris, Normandie og den spanske Halvø; foruden flere Afhandlinger i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie skal her nævnes: *Forbindelserne mellem Norden og den spanske Halvø i ældre Tider* (1882) og *Danske Minder i Normandiet* (1897).

26. Sept. 1902 døde Arkæologen cand. theol. Ludvig H. Zinck (f. 1833); af hans Arbejder, hvis Særkjende var